

Glasovi Evrope i Centralne Azije: Novi uvidi o zajedničkom prosperitetu i zaposlenosti

MARÍA E. DÁVALOS
GIORGIA DEMARCHI
INDHIRA SANTOS
BARBARA KITS
ISIL ORAL

Tim i izrazi zahvalnosti

Ovaj posao je uglavnom finansirao Trust fond Svetske banke za rodnu ravnopravnost, multidonatorski trust fond osnovan 2012. s ciljem podizanja svesti, znanja i kapaciteta za kreiranje politike koja će se zasnivati na poznavanju oblasti rodne ravnopravnosti. Pored toga, on se zasniva na radu koji je finansirao (PSIA), trust fond za Makedoniju za Analizu siromaštva i socijalnog uticaja, kao i na drugim različitim projektima određenih zemalja iz globalnih praksi u oblasti obrazovanja, siromaštva, pravednosti, socijalne zaštite i rada, uključujući i projekat koji je finansirao Trust fond za zaštitu životne sredine i socijalno održivi razvoj (TFESSD) - 'Ekonomska mobilnost i tržišta rada u zemljama Evrope i Centralne Azije (ECA)', regionalni projekat 'Politička ekonomija redistribucije, transfera i poreza u ECA', 'Rodna pitanja na Zapadnom Balkanu', projekat tehničke pomoći 'Humani razvoj' na Kosovu, projekat u Centralnoj Aziji 'Kvalifikacije i migracije' i 'Otvaranje radnih mesta i razvoj veština' i projekat 'Suočavanje sa problemima zapošljavanja na Zapadnom Balkanu'.

Posao je obavio multisektorski tim iz Globalnih praksi u oblasti obrazovanja, siromaštva, jednakosti, socijalne zaštite i rada. Ovaj izveštaj napisali su María Eugenia Dávalos (vođa tima, viši ekonomista, Globalne prakse u oblasti siromaštva i pravednosti), Giorgia Demarchi (sociolog, globalne prakse u oblasti siromaštva i pravednosti), Barbara Kits (konsultant), Isil Oral (konsultant), i Indhira Santos (vođa tima, viši ekonomista, globalne prakse u oblasti socijalna zaštita i rada). U timu je takođe i Patti Petesch (konsultant) koja upravlja izradom instrumenata za prikupljanje podataka kao i njihovom implementacijom, i koja je ko-autor propratnog dokumenta za ovaj izveštaj (Petesch i Demarchi, 2015). Tim se zahvaljuje Darigi Chukmaitovoj (konsultant) i Angeliki Thumala (konsultant) na podršci, ključnoj za implementaciju instrumenta za prikupljanje podataka u Centralnoj Aziji odnosno kodiranju kvalitativnih podataka.

Ovaj izveštaj zasniva se na primarnom kvalitativnom istraživanju sprovedenom u devet zemalja Evrope i Centralne Azije. Zahvaljujemo se autorima izvjestaja za pojedine zemlje, i lokalnim partnerima koji su pripremili i/ili doprineli izradi izveštaja za svaku od zemalja: PRISM (Bosna i Hercegovina), Centar za istraživanje i kreiranje politike (BRJ Makedonija), Gorbi (Gruzija), Index Kosova (Kosovo), BISAM Centralna Azija (Kazahstan), M-Vector (Kirgiska Republika), IPSOS (Srbija), M-Vector (Tadžikistan), i A2F Consulting (Turska).

Izveštaj takođe odražava rad i napore ostalih kolega u Svetskoj banci. Posebno se zahvaljujemo Mediha Agar, Mohammed Ihsan Ajwad, Joost de Laat, Keiko Inoue, Aylin Isik-Dikmelik, i Ana Maria Munoz. Maria Beatriz Orlando, Emily Weedon, i Sailesh Tiwari su obezbedili stručnu ocenu.

Superviziju ovog posla obavili su Andrew Mason (menadžer praksi, globalne prakse u oblasti socijalna zaštite i rada), Carolina Sanchez-Páramo (menadžer praksi, globalne prakse u oblasti siromaštva i pravednosti), Omar Arias (bivši vršilac dužnosti sektorskog menadžera i glavni ekonomista, globalne prakse u oblasti socijalna zaštite i rada), i Hans Timmer (glavni ekonomista za region Evrope i Centralne Azije).

Pregled

Ainura živi u selu u Naryn Oblast (region) u Kirgiskoj Republici. Ekonomski uslovi u selu su znatno poboljšani tokom poslednje decenije, omogućavajući mnogim porodicama da se izvuku iz siromaštva. Ainura je takođe videla kako se njen život menja na bolje. Ona govori o članovima svoje porodice koji su iskoristili mogućnosti koje se pred njima otvaraju.

“U 2007. otvorili smo prodavnicu sopstvenim sredstvima i izgradili kuću,” kaže ponosno. “Kupili smo kuću u Bishkeku za našeg sina. Oženili smo i udali našu decu.” To nije bilo lako, i oboje, i ona i njen muž, morali su da rade, dok je njena porodica pomagala u podizanju dece.

“Sve najveće kupovine obavljene su zahvaljujući stoci i senu koje smo prodali,” objašnjava ona. “Sav novac koji smo uštedeli investirali smo u kupovinu stoke.” Na taj način su kupili prodavnicu koja je i dalje njihov najveći izvor prihoda, uz skromnu penziju njenog muža i male prihode od poljoprivrede. Ona kaže da je srećna što je “cena sena bila dobra”. Ali Ainura razmišlja o svom ukupnom blagostanju i osnaživanju.

“Naučila sam da izrađujem shirdaks [tepihe],” zaključuje sva srećna: “Mislim da su moje trgovačko iskustvo [u prodavnici] i izrada tepiha uneli najviše smisla u moj život: trenutno, sve je dobro.”

Ali nisu svi u regionu Evrope i Centralne Azije imali takvu sreću.

Marko, koji ima 50 godina, devastiran je socio-ekonomskom tranzicijom u Srbiji. Tokom njegovog života, njegovo domaćinstvo je iz srednje klase palo u siromaštvo.

“Ja ne potičem iz porodice koja je oduvek bila siromašna, već iz porodice koja je uvek putovala i uživala u životu,” kaže on. “Putovao sam po celoj Evropi kao mlad. Imao sam dobra kola i bio dobro odeven. A onda, odjednom, sve je nestalo.” Njegovi problemi počeli su 2005. kada je izgubio stalni posao u Gradskom saobraćajnom preduzeću Beograd, kao posledice restrukturiranja. Otada, Marko je radio povremeno i u neformalnom sektoru, uvek zahvaljujući pomoći prijatelja, dok je njegova žena počela da se bavi proizvodnjom i prodajom zanatskih radova.

“Kada sam izgubio posao, prijatelj mi je našao građevinski posao,” priča Marko. “Otišao sam u Južnu Afriku da radim [na dve godine] uz pomoć drugog prijatelja. Njihova pomoć je bila i još uvek je veoma značajna za mene.”

“S finansijske strane to je bilo bolje,” nastavlja on sećajući se tih godina, “ali je bilo manje stabilnosti jer posao nije bio siguran.” I zaista, nije potrajao dugo. Danas Marko i njegova žena preživljavaju zahvaljujući socijalnoj pomoći. Ovaj siguran izvor prihoda omogućava mu da plaća račune za struju. U međuvremenu, pomaže prijatelju koji gaji pčele i nada se da će konačno dobiti grant i započeti sopstveni posao uzgajanja pčela.

* * *

Iskustva Ainure i Marka su potpuno suprotna. Tokom poslednje decenije, veliki deo stanovništva u regionu je imao koristi, kao Ainura, od ekonomskog napretka pokrenutog snažnim rastom u njihovim zajednicama. Nove mogućnosti su se otvorile na tržištu rada i u preduzetništvu; izgrađene su nove infrastrukture i usluge; ljudi su stekli nova znanja i sredstva i u njima su probuđene nove ambicije. Ali Markova priča nije retkost. U regionu su ekonomska tranzicija od 1990-tih i skoriji udari smanjili ulogu države kao izvor zapošljavanja i pogodili mnoga domaćinstva.

Iako se razlikuju, obe priče otkrivaju ključnu ulogu koju ima posao u podsticanju ekonomske mobilnosti, vrednost neformalnih institucija kao što su porodica, prijatelji i profesionalne mreže u podršci blagostanja domaćinstva i zapošljavanju, kao i efekat društvenih normi u kreiranju mogućnosti.

Koristeći nove kvalitativne podatke iz devet zemalja Evrope i Centralne Azije, uključujući strukturirane diskusije fokus grupa i polu-strukturirane temeljne intervjue u 43 zajednice, ovaj izveštaj istražuje faktore koji su podržavali ili sprečavali ekonomsku mobilnost i pristup poslovima muškaraca i žena u ovom regionu. Razumevanje odozdo prema gore o tome kako društva percipiraju progres i mogućnosti i probleme vezane za uzlaznu mobilnost je izuzetno važno. Kvalitativni pristup olakšava sticanje uvida u prepreke za ekonomsku mobilnost i produktivno zapošljavanje (najčešće onih koji se tiču neformalnih institucija i stavova), koje je inače teško dobiti korišćenjem samo tradicionalnih kvantitativnih prikaza. Kvalitativna analiza pokriva Bosnu i Hercegovinu, BJR Makedoniju, Gruziju, Kazahstan, Kosovo, Kirgisku Republiku, Srbiju, Tadžikistan i Tursku, sledeći zajedničku metodologiju usvojenu 2013 (Aneks 1).

Slušajući glasove Evrope i Centralne Azije proizlazi da, uprkos sveukupnom dobrom učinku

“Oni na vrhu, oni bogati, ostaju tamo gde jesu, ali oni dole se drastično razlikuju, a mi idemo naniže,” bio je posebno ilustrativan komentar muškarca iz BJR Makedonije. “I dok mi tonemo, oni na vrhu se penju još više.”

“Siromašni ljudi nemaju temelj” objašnjava žena iz urbane sredine Kirgiske Republike. “Teško je deci da stanu na svoje noge ako njihovi roditelji nemaju ušteđen novac.”

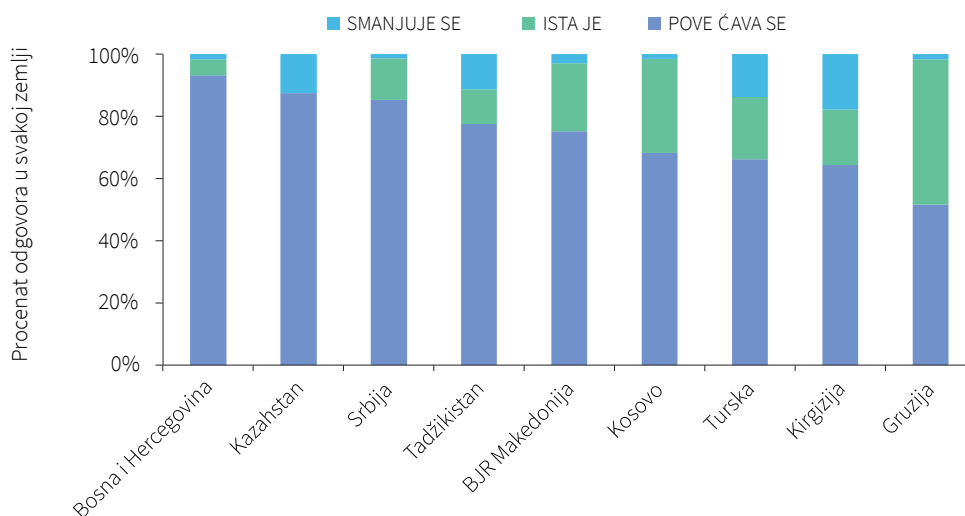
“Tokom poslednjih deset godina, nama je sve gore,” rekao je stanovnik jednog grada u Bosni i Hercegovini. “Mi smo uzeli zajmove i postali siromašniji, dok oni na vrhu postaju još bogatiji zahvaljujući našim kamatama i porezima.”

“Ako neko danas ima izvesnu imovinu ili novac, to je iz prethodnih generacija,” rekao je seljak iz Gruzije. “Danas, siromašan čovek ne može sebi da priušti ni red vinograda od 100-metara.”

u ekonomskom razvoju i zajedničkom prosperitetu, ima mnogo nezadovoljstva i sve veće zabrinutosti zbog srednje klase koja nestaje. Iako je ekonomski rast u mnogim zemljama u regionu napravio lestvice ka boljem životnom standardu, mnogi ljudi ne vide otvoren put pred sobom ka napretku. Muškarci i žene u regionu žele da budu ili ostanu srednja klasa, ali mnogi to vide kao iluziju. Oni opisuju društva koja su u velikoj meri i sve više polarizovana. Napredak u životnom standardu na nižem stupnju distribucije poklapa su sporiji u odnosu na brže dobitke na vrhu, što rezultira široko rasprostranjenom percepcijom rastuće ne-

GRAFIKON O.1 Percepcija u zemljama je da se nejednakost povećava

Percipirana promena u jazu između najsiromašnijih i najbogatijih u sopstvenoj zajednici po zemljama, % zaposlenih odraslih ispitanika

Izvor: Kompilacija iz odgovora tokom 86 diskusija fokus grupa među zaposlenim muškarcima i ženama.

Napomena: Rezultati nisu reprezentativni ni na nivou zemlje niti regiona, oni samo potvrđuju navode iz narativnih diskusija i omogućavaju neke komparativne analize. Ovo se odnosi na sve grafikone u ovom izveštaju.

jednakosti (grafikon O.1).¹ U svim zemljama ljudi izražavaju frustraciju zbog sporog napretka, nejednakih mogućnosti i ograničene održivosti postignutih dobitaka. Ova zabrinutost se delimično odnosi na globalnu ekonomsku krizu, ali ne samo na nju. U stvari, ove percepcije odjeknule su u diskusijama koje se tiču perioda pre krize, i u skladu su sa nalazima do kojih se došlo sredinom 2000-tih kada je region beležio ubrzani rast.²

Nezaposlenost, pogotovu među ženama i mladima, pokretač je nezadovoljstva usred rastu-

¹ Instrument prikupljanja podataka uključuje niz pitanja iz zatvorenog upitnika, uključujući i ovo. Kao kvalitativne diskusije, one ne prikazuju reprezentativne nalaze, već obezbeđuju početnu osnovu za tumačenje i poređenje sa stavovima iskazanim u diskusijama. Rangiranje takođe pomaže smanjenju potencijalne pristrasnosti u diskusijama fokus grupa koje proizlaze iz uvreženih stavova o viđenju svakoga ko prvi odgovara na pitanje, i pomaže da se uključe mišljenja od svih ucesnika.

² Cancho et al (2015a i 2015b), koristeći Anketu o životu u tranziciji, 2006.

ćeg prosperiteta. Nalaženje posla je glavni faktor koji može domaćinstvima da obezbedi viši životni standard i status srednje klase, ili da ubrza silaznu spiralu (grafikoni O.2 i O.3). Glasovi Evrope i Centralne Azije jasno i glasno su to poručili.

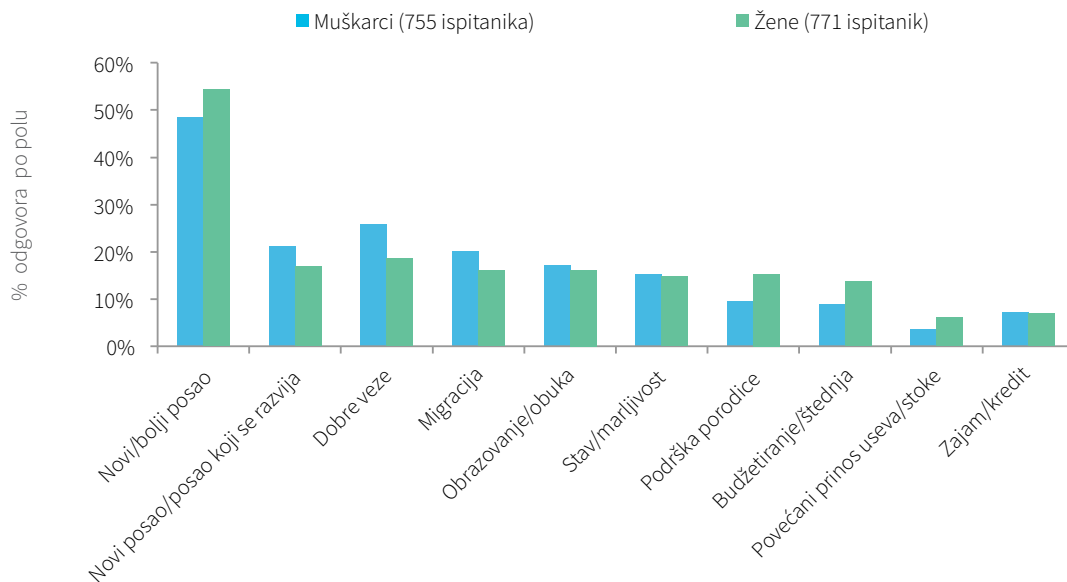
U celom regionu ljudi teže srednjoj klasi koja je uglavnom definisana stalnim zaposlenjem i zaradom. Životnu lestvicu – opis koji se koristi za različite socio-ekonomske nivoe koji postoje u zajednici – uglavnom određuje stanje zaposlenosti pojedinca i poslovnim perspektivama.

Ipak, posao – posebno stalan i dobro plaćeni posao još uvek se doživljava kao van domašaja za veliki broj ljudi.

Slabi izgledi na tržištu rada još su očigledniji kada se konfrontiraju sa visokim, često nerealnim očekivanjima. Ubedljiva većina ljudi u regionu, čak i mladih, povezuju srednju klasu i uzlaznu mobilnost sa poslovima s punim radnim vremenom, u formalnom sektoru i sa ugovorima

GRAFIKON O.2: Muškarci i žene vide posao – i faktore povezane sa prilikama za zapošljavanje – pokretačem broj jedan uzlazne mobilnosti

Važni faktori u napredovanju u zajednici, po polu, % odraslih anketiranih

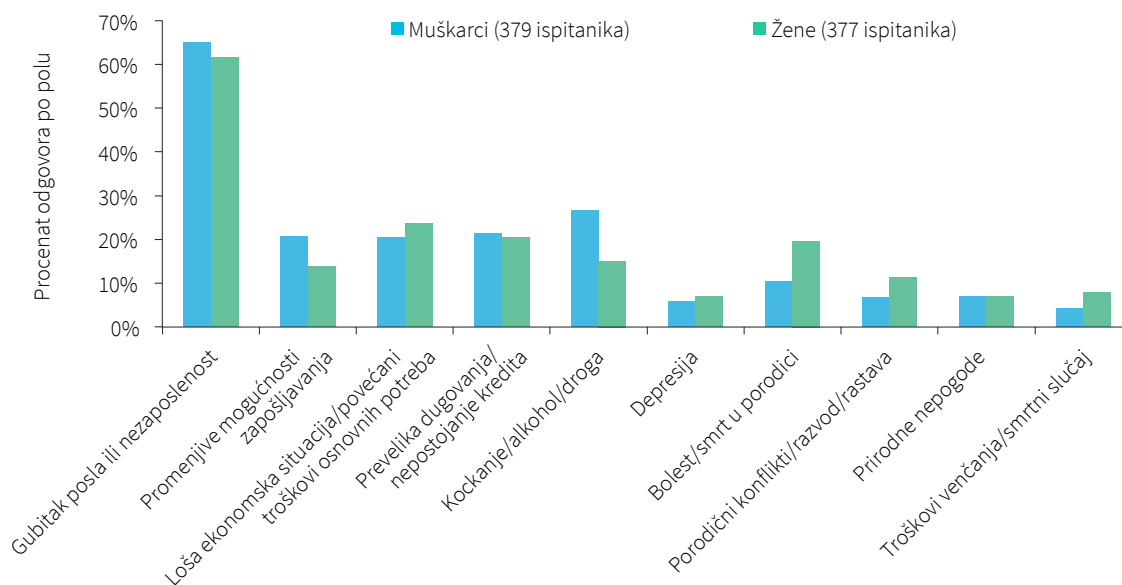

Izvor: 172 diskusija fokus grupa sa odraslim muškarcima i ženama.

Napomene: Od svakog učesnika fokus grupe traženo je da izabere dva faktora uzlazne mobilnosti; procenti pokazuju deo učesnika koji su izabrali date faktore kao dva najvažnija

GRAFIKON O.3: Gubitak posla najčešći okidač silazne mobilnosti

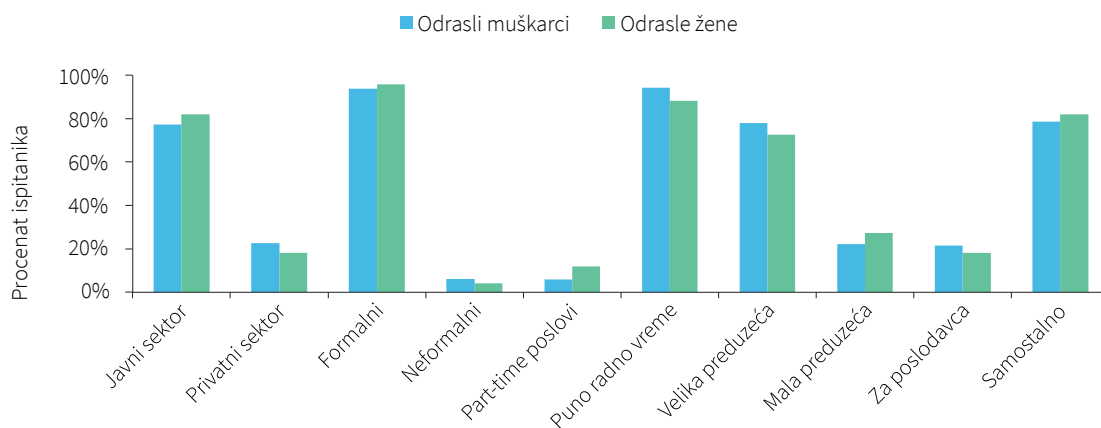
Rizici koji mogu da uslove pad standarda domaćinstava u okviru zajednice, po polu, % zaposlenih odraslih učesnika ankete

Izvor: 84 diskusija fokus grupa sa odraslim zaposlenima. Podaci iz ženske fokus grupe u Ferizaj (Kosovo) i sela blizu Mardina (Turska) nisu dostupni.

GRAFIKON O.4 Većina ljudi preferira posao s punim radnim vremenom u formalnom sektoru u velikim kompanijama ili u javnom sektoru

Preferirani poslovi među ponuđenim alternativama, odrasli, po polu, % anketiranih

Izvor: 136 diskusija fokus grupa sa zaposlenim i nezaposlenim.

na neodređeno vreme. Velika većina i dalje teži poslovima u javnom sektoru (grafikon O.4). Iako su neki dali prednost poslovima u privatnom sektoru, gde su, kako veruju, zarade veće i lakše se napreduje, i gde će njihove sposobnosti biti više uvažene, većina daje prednost sigurnosti i stabilnosti poslova u javnom sektoru.

Ove aspiracije u vezi s poslom, isključuju ‘ne-regularnije’ forme zaposlenja koje, zapravo, postaju sve češće u mnogim zemljama. Tradicionalne definicije zaposlenja korišćene u anketiranju domaćinstava obuhvataju široki opseg poslova koji daleko prevazilaze stabilne poslove u formalnom sektoru, na koje većina ljudi misli kada definiše šta je posao. Ovde su uključeni neplaćeni poslovi, rad u neformalnom sektoru, fleksibilni oblici rada i posao sa skraćenim radnim vremenom. Na primer, biti radnik u poljoprivredi ili građevinarstvu—dve vrlo česte forme rada—često se ne smatra pravim poslom (grafikon O.5).

S obzirom na centralizovanost poslova, koji faktori su percipirani kao najvažniji za produktivno zapošljavanje i preduzetništvo?

Iako je obrazovanje ključno za omogućavanje pristupa ekonomskim mogućnostima i po-

“Biti deo srednje klase znači biti zaposlen i moći zadovoljiti svoje potrebe,” rekla je nezaposlena žena iz sela blizu Prištine, Kosovo. “Mislim da pripadaš nižoj klasi ako nemaš posao i zato ne možeš da misliš ni o čemu drugom.”

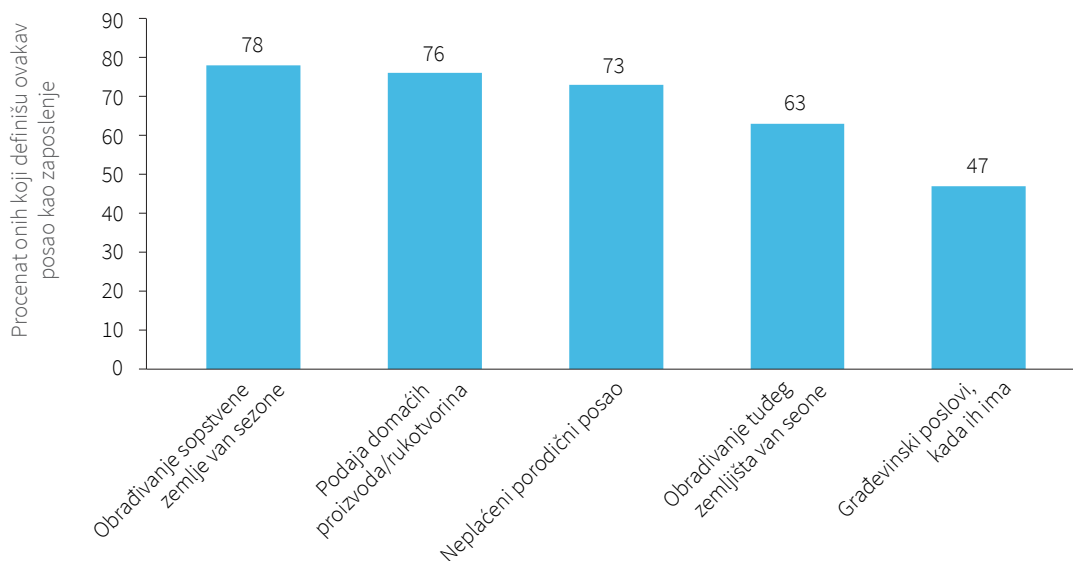
“Ljudi koji pripadaju srednjoj klasi ne bi trebalo da budu pod stalnim stresom zbog mogućeg gubitka posla,” rekao je nezaposleni urbani stanovnik Srbije.

“Ja se nadam da ću postati viša klasa,” kaže nenzaposlena žena iz Istanbula. “Moja ćerka će početi da radi i zarađuje. Moj muž će se penzionisati i primati penziju. Ja mogu da nađem posao sa skraćenim radnim vremenom sada kada moja deca završavaju školu. Trebalo bi da budu dve ili tri zarade u domaćinstvu da bi se neko izdigao iznad srednje klase.”

“Važno je da li imate jednu ili dve zarade u porodici,” objasnila je žena iz Beograda.

GRAFIKON 0.5 Mnogi uobičajeni poslovi ne smatraju se pravim poslovima u regionu

Definicije vrste rada kao zaposlenja, % odraslih ispitanika

Izvor: Učesnici 172 diskusije fokus grupa.

“Siguran posao? Svi [zaposleni članovi porodice] zaposleni u javnom sektoru,” saglasna je bila grupa muškaraca iz BJR Makedonije. “Ako vlada padne, pašće i oni, ali ovo su ipak sigurniji poslovi od ostalih.”

“Posao je dobar ako imate ugovor,” rekla je žena iz ruralnog područja Gruzije. “Ugovor vam garantuje da nećete iznenada ostati bez posla.”

“Ako vaš posao nije stabilan, nije stabilan ni vaš prihod,” požalio se čovek iz sela Tajik.

seбно je cenjeno među mladima, percipira se kao nedovoljno. Za mlade, posebno, problem je u tome što u obrazovanje i kvalifikacije koje obrazovni sistemi nude nisu uključeni zahtevi tržišta rada u regionu. Percepcije o lošem kvalitetu obrazovanja veoma su raširene, a znanja koja se

stiču u školi smatraju se irelevantnim za tržište rada. Nedostatak iskustva mladih ljudi pri ulasku na tržište rada povećava tu nepovezanost između stečenog znanja i veština koje se traže na poslu. U svakom slučaju, kako su se izjasnili mladi u regionu, oni vide —više nego starije generacije—važnost sticanja znanja koja su relevantna za tržište rada, i vide obrazovanje kao način uspona na Životnoj Lestvici. Iako oni još uvek imaju poslovne aspiracije koje su vrlo slične aspiracijama starijih generacija, čini se da su spremni da se odreknu sigurnosti i daju prednost poslovima koji će ih ispuniti u većoj meri, ambicioznijim poslovima. To je prilika za region.

Nasuprot tome, političke i socijalne veze, kao i društvene norme, percipirane su kao ključni faktori pri zapošljavanju i poboljšanju individualnog blagostanja. Treba istaći da ovi faktori oblikuju aspiracije i očekivanja ljudi u vezi sa njihovim postignućima u životu, i angažovanjem u društvu. U regionu su ovi faktori percipirani kao oni koji povećavaju nejednakost mogućnosti.

“Obrazovanje koje dobijamo i kvalifikacije koje stičemo su nedovoljne u odnosu na zahteve koje treba zadovoljiti na raspoloživim poslovima,” rekla je mlada žena iz Tadžikistana.

“To je realni problem, da nakon stečenog obrazovanja nemate iskustvo,” objašnjava mladi čovek iz Kirgiske Republike. “Na primer, stekli ste obrazovanje, užu specijalnost, i vi poznajete teoriju ali ne znate kako da je primenite u praksi.”

“Ne naučite ništa u srednjoj školi, ništa praktično,” žali se mladi čovek iz Bosne i Hercegovine. “Ja nisam imao koristi od moje škole.”

“Svako traži iskusnog radnika sa najmanje dve ili tri godine iskustva,” rekla je mlada žena iz Kirgiske Republike. “Kako možete imati iskustva kad tražite tek prvo zaposlenje?”

Ljudi izražavaju veliku frustraciju činjenicom na nemanje veza smanjuje njihove mogućnosti, kao i nepravednošću u procesu dobijanja posla. Veze mogu imati pozitivnu ulogu u traženju i nalaženju posla, posebno u slučaju tržišnog i institucionalnog neuspeha. Ali nejednakosti u pristupu vezama, moći i mrežama, kao i korupcija na vrhu, znace da limitirani pristup produktivnom zaposlenju može postati zamka.

Društvene norme, naročito one vezane za rod, takođe utiču na pristup zapošljavanju. Mnoge žene su istakle potrebu redefinisanja uloga u domaćinstvu kako bi mogle da traže novi posao ili bolji posao. Posebno u zajednicama udaljenim od najvećih urbanih područja, porodice traže kompromis između situacija kada žene rade ali malo zarađuju i opasnosti po tradicionalne

“Da se zaposlite, treba vam veza,” naglašava muškarac iz BJR Makedonije.

“Danas je veoma teško naći posao bez veza, bilo preko političke partije ili porodičnih veza,” kaže Albanka u BJR Makedoniji. “Neko mora da vas preporuči.”

“Društvo je napravljeno tako da ne možete da živite bez veza. Nije važno u koju školu ste išli. Ako nemate vezu, kao da niste ni završili školu. . . . Morate biti član političke stranke da biste dobili posao. Ima ih koji završe fakultet preko noći uz pomoć svojih veza i oni dobiju posao preko političkih stranaka,” objašnjava muškarac u Bosni i Hercegovini.

“Gde god da krenete, treba vam veza, za medicinski fakultet ili za zabavište,” rekao je muškarac u Kazahstanu.

norme i vrednosti u slučaju kada žena radi van kuće.³ Dobra vest je da u mnogim zajednicama te norme počinju da se menjaju. Nemogućnost pristupa finansijski prihvatljivom i kvalitetnom zbrinjavanju dece otežava napredak.

Sve ove percepcije bitne su za izradu i razvoj politika. Percepcije utiču na to kako ljudi vide i procenjuju situaciju, odnosno na to kako donose odluke.⁴ One mogu da podstaknu nezadovoljstvo i obeshrabre traženje posla i ulaganje u ljudski kapital. Nalazi odražavaju percepcije ljudi da pristup ekonomskim mogućnostima manje zavisi od truda i talenta, a više od veza koje pojedinac ima i relevantnih društvenih normi. Ovi faktori mogu da utiču na ponašanje ljudi – na

³ Pored društvenih normi vezanih za ulogu žene u kući i na radnom mestu, društvene norme o značaju posla u regionu takođe utiču na angažovanje ljudi na tržištu rada.

⁴ Svetska banka (2015c).

primer, na tržištu rada, u podršci reformama⁵ i njihovo zadovoljstvo životom.⁶ Važno je istaći da budući da su ovi faktori često viđeni kao uglavnom izvan domašaja direktne kontrole pojedinaca, oni mogu da povećaju nezadovoljstvo ljudi i ugroze socijalnu koheziju čak i onda kada postoji ekonomski rast.

Neke od prepreka s kojima se ljudi suočavaju u zapošljavanju – nedostatak za posao relevantnih veština i pristup produktivnim inputima – već su dobro poznati kreatorima politike. Štaviše, instrumenti za rešavanje problema deo su uobičajenog alata u agendi za podsticanje zapošljavanja. Ovo ostaje važno za region, i glas većine o tome kako bolja obuka i obrazovanje i pristup kreditima mogu poboljšati njihove ekonomske mogućnosti (grafikon O.6).

Nalazi studije, međutim, obelodanjuju manjkavosti u politikama koje treba da donesu lakši pristup većem broju poslova i boljim poslovima. Prepreke koje su jasno istaknute u iskazima kvalitativne analize – nedostatak mreža i informacija i društvene norme koje onemogućavaju ljudima pristup poslu – često su ignorisane u kreiranju odgovora politike na probleme zapošljavanja. Ove prepreke imaju ključnu ulogu u oblikovanju ponašanja ljudi i mogućnosti i za njih je zaista odgovorna politika. Učenje iz još malog ali rastućeg broja podataka iz ovih oblasti može pomoći da se poboljšaju tradicionalniji pristupi uključivanju na tržište rada. Tabela O.1 daje pregled ključnih uvida iz relevantnih međunarodnih iskustava. Idući dalje u proces širenja menija opcija politike, nove intervencije i programi treba da prođu kroz rigoroznu evaluaciju kako bi nastavili da grade bazu dokaza.

⁵ Alesina i Angeletos (2005), Norton i Ariely (2011), Niehues (2014), Cruces, Perez-Truglia i Martin (2013) i Kuhn (2015) diskusija o tome kako percepcije utiču na preference u raspodeli.

⁶ Alesina i drugi (2004) utvrđuju da percepcije o ekonomskoj mobilnosti utiču na sreću ljudi.

“Ne možete da započnete posao ako imate muža, dvoje dece i toliko kućnih obaveza,” kaže jedna zaposlena žena iz malog grada u Bosni i Hercegovini. “Neće funkcionisati, bar ne ovde.”

“Ako bih rekla da želim da radim, moj muž bi me pitao, ‘zašto? Ja zarađujem novac’” požalila se žena iz Kazahstana.

“Ponudili su mi posao. Došla sam kući [moj muž i deca] su počeli da prigovaraju, “ustajaceš ujutru u 6–7, i vraćati se u 12,” i slično tome. Onda sam smislila da počnem sopstveni biznis. Zašto da ne? “Nećeš uspeti,” [rekla je moja porodica.] S jedne strane, bila sam toliko uzbuđena zbog toga... mislila sam mogu da kuvam jela, mantije i slično. Ali oni su me obeshrabrili. Bez njihove podrške. . . bila sam tako obeshrabrena; da li ću biti u stanju da to uradim?” —Žena iz Istanbula

“Imam malo dete: moja žena ne radi. Zašto? Obdanište je preskupo. Njena zarada bi odlazila na obdanište; zato joj se ne isplati da radi,” objasnio je zaposleni muškarac u Bosni i Hercegovini.

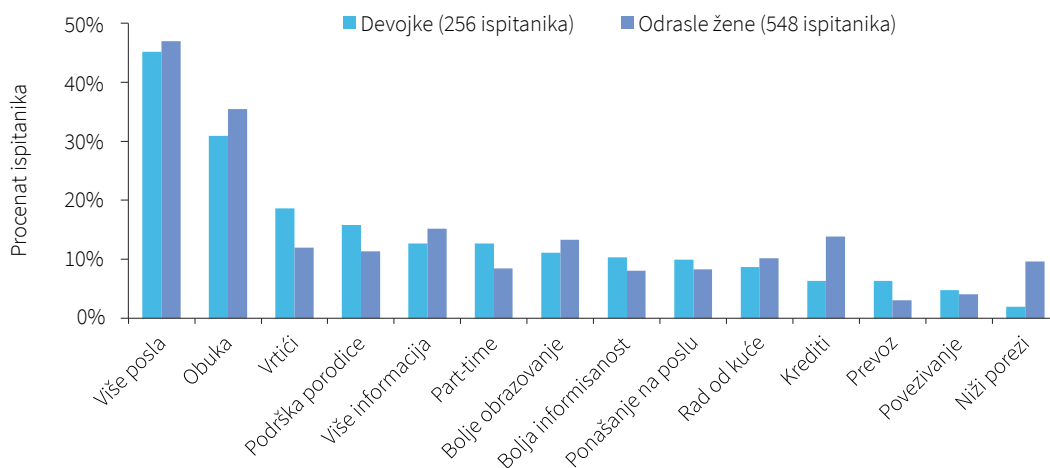
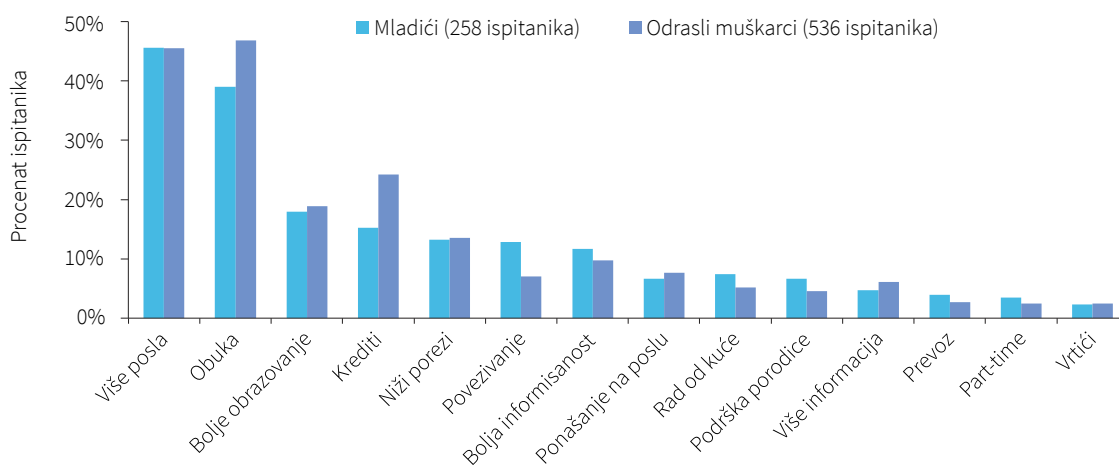
“Plata bi morala da bude veća od prihoda sa farme,” rekla je žena iz gruzijskog sela. “Ženama bi trebalo da se isplati da napuste svoje domove da bi radile, ali budući da su plate tako male, žene i ne traže posao.”

Ostatak izveštaja je organizovan na sledeći način.

Poglavlje 1. pokazuje da su veća zaposlenost i bolji poslovi primarni mehanizam putem koga domaćinstva poboljšavaju svoje blagostanje. Ovo dopunjuje kvantitativne indikatore iz temelj-

GRAFIKON O.6. Više posla i mogućnosti za obuku važni su u poboljšanju šansi za zaposlenje

Factori koji su najvažniji u poboljšanju pristupa zapošljavanju i preduzetništvu (za sopstveni rod), po starosnim grupama, % ispitanika

A. ŽENE**B. MUŠKARCI**

Izvor: 120 diskusija fokus grupa sa odraslima i 60 sa mladima u Bosni i Hercegovini, BJR Makedoniji, Kosovu, Kirgiskoj Republici, Srbiji i Tadžikistanu.

ne analize kvalitativnih podataka za ispitivanje: kako napredak u smanjenju siromaštva, zajednički prosperitet i pristup ekonomskim mogućnostima percipiraju stanovnici u Evropi i Centralnoj Aziji. Ovde se upoređuju i suprotstavljaju percepcije muškaraca i žena u datim zemljama. U poglavlju se takođe identifikuju ključni pokretači mobilnosti među muškarcima i ženama po urbanim i ruralnim lokacijama i na osnovu prihoda i distribucije blagostanja.

Poglavlje 2. prikazuje kvalitativne podatke o ekonomskim i socijalnim preprekama u dobijanju produktivnog zaposlenja, koji često nisu vidljivi u kvantitativnim podacima. Mnoge od ovih prepreka –posebno one koje su povezane sa nedostatkom veza i ograničavajućim društvenim normama– izvan su direktne kontrole pojedinca i mogu stoga biti posebno obeshrabrujuće i podsticati beznadežnost. U ovom poglavlju se govori o načinima na koji ove prepreke pogađaju poje-

TABELA 0.1 Širenje alata za politike uključivanja na tržište rada predstavlja ključni faktor

Ciljevi politike	Primeri intervencija
Povezivanje ljudi i poslova	<i>Rešavanje grešaka vlade, posebno u vezi sa zapošljavanjem u javnom sektoru</i> • Reforme upravljanja sistemom • Veća transparentnost u procesu zapošljavanja, otpuštanja i nagrađivanja zaposlenih u javnom sektoru kroz, na primer profesionalizaciju javne službe, podsticaje i tehnologiju, kako bi se smanjio broj fiktivno zaposlenih i odsustvovanje s posla. <i>Intervencije s ciljem lakšeg pristupa informacijama o obrazovanju, obuci i tržištima rada</i> • Praćenje tržišta rada kako bi se relevantnim nosiocima interesa obezbedile informacije bitne za njihov izbor u pogledu obrazovanja i uključivanja na tržište rada. • Profesionalna orijentacija u školskom sistemu i ranoj fazi tranzicije od škole ka zapošljavanju, kako bi mladi imali informacije bitne za njihove izbore u pogledu obrazovanja i uključivanja na tržište rada. <i>Poboljšanje informisanosti i umrežavanja s ciljem lakšeg zapošljavanja i odlučivanja o školovanju i uključivanju na tržište rada</i> • Obezbeđivanje podsticaja poslodavcima da angažuju pripravnike i uključe ih na tržište rada može pomoći premošćavanju jaza u oblasti informacija i mreža, a koji otežava ovim grupama da dobiju prvo zaposlenje. Ovo se može postići putem sistema pripravnicičke obuke/stažiranja, ili dobro targetiranih i osmišljenih subvencija za kratkoročno zapošljavanje. • Usluge posredovanja pri zapošljavanju treba da pomognu i učine efikasnijim traženje posla i u tom smislu ponude savetodavne usluge, uključujući poboljšanje javnih službi za zapošljavanje i njihovih veza sa privatnim sektorom; sajmove zapošljavanja, pomoć tokom pripravnicičkog perioda i mentorstvo.
	Društvene norme

Bosna i Hercegovina. Photo©:Tim Cullen/ World Bank

dince i zajednice i kako zemlje da promovisanju zajedničkog prosperiteta širenjem alata politike za rešavanje “netradicionalnih” barijera produktivnom učešću na tržištu rada.

Znajuci vaznost zaposlenosti mladih i neaktivnosti u regionu, izveštaj obuhvata **posebnu sekciju o mladima** koji ukratko ispituje prioritete i probleme mladih ljudi u pristupanju i održavanju produktivne zaposlenosti. Mlade žene i mladi muškarci suočavaju se sa mnogim preprekama u nalaženju posla u regionu, uključujući nedostatak iskustva, nemogućnost pristupa tačnim informacijama o izgledima na tržištu rada, nedostatak efikasnih mreža i ne-

mogućnost pristupa produktivnim inputima kao što su finansiranje, zemljište i kredit. Posebne prepreke s kojima se suočavaju mlade žene su nedostatak kvalitetnog zbrinjavanja dece po pristupačnim cenama i društvene norme i tradicije koje stoje na putu ženama u nalaženju posla.

Ukratko, u središtu percepcija ljudi o ekonomskoj mobilnosti i zapošljavanju u Evropi i Centralnoj Aziji, kao što su to formulisali pripadnici dva naroda u regionu, je set zajedničkih principa: “Nema posla, nema para,” rekla je žena u BJR Makedoniji. “Više veza, više posla,” zaključuje muškarac na Kosovu.

WORLD BANK GROUP